

BONVENON al KOSE

ESPERANTISTIDE-
LOODUSESÕPRADE
KOKKUTULEK

KOSE nimi (Cosius)

on esimest korda mainitud 1241. aastal «Taanis hindamisraamatus». Juba enne seda, umbes 1230. aastal ehitati Kosele kirik ja oli kirikumõis. Vesiveski kohta on teateid 1346. aastast. Esialgsest kirikust on järele jäänud vaid müürid. Katolikuaegne kirik hävis 1482. a. tulekahjus. Siinseid kunstimälestised on ristimisvaagen (XV saj.), vaskklühiter (XVII saj.), kantsel (T. Heintze töö 1939. aastast), paest hauaplaat (XV saj.). Kirikuaias on kaks kabelit ja 2 rõngasristi. Rõngasristid on müüritud ka kahele poole Kose kiriku portaali.

Kose kasvas sajandite vältel kihelkonna keskuseks. Siin on elanud ja töötanud mitmed eesti kultuuriloo tuntud isikud. Üheks selliseks meheks oli saksa kirjaniku ja Tallinnas esimese teatri rajanud August von Kotzebue poeg Otto von Kotzebue, kellele kuulub aukoht Venemaa Arktikaurijate ajaloos. Otto Kotzebue on sõitnud kolm korda ümber maakera. Ta sündis 1778. a. Tallinnas. Isa tahtis temast teha ohvitseri, kuid poega tõmbas meri. Ta oli 14-aastane, kui astus «Nadežda» pardale, mille kapteniks oli Adam Krusenstern. Selle reisi ajal sai Kotzebue suurepärase merekooli ja temast sai Krusensterni õpilane. Koos viisid nad Vene lipu ümber maailma. Nii võitis Otto Kotzebue osa Adam Krusensterni juhitud esimesest ümbermaailmareisist, hiljem juhtis ise ümbermaailmasõite, avastades Vaikses ookeanis hulga saari.

Eesti kultuuriloo lehekülgedele on jälje jätnud Ravila mõisa omanik krahv Peter Mannteuffel, kes oli üks esimesi eestikeelsete rahvaraamatute autoreid. Oma proosa-teosed «Aiawite pero valgusel» (1838) ja «Willem Nawi elolopävad» (1839) kirjutas ta koguni alles 70-aastaselt. Kes võib öelda, millest see tuli, et muidu nii upsaka, rahvavõõra ja feodaalsest konservatismist vaimuvaese balti aadli hulgas leidis inimene, kes tahtis ja oskas kirjutada eesti rahvale? Ilmselt ajajärgu üldilme mõjudest, milleks olid feodalismi kriis, kapitalistlike vahekorrad ja valgustusliku maailmavaate sissetung Baltikumi. Küllap oli aga ka erandlikke põhjusi, teatud isiklike kalduvusi ja eluloolisi tegureid.

● Kose Muusikaseltsi pasunakoor 1904—1905.

Mööda kodukanõi rahu

Varakult vanemad kaotanud (ema suri poja 4. ja isa 11. eluaastal), jäi ta põhiliselt koduõpetajate hoolde. Tema õpetajaks ja reisidel saatjaks oli ka Otto Wilhelm Masing, hilisem tuntud eesti kirjamees. Poisikese elus ja arengus mängisid aga suurt osa ka mõisarahvas ja teenijad. Siit siis ka eesti keele, looduse ja talurahva olustiku põhjalikum tundmine.

Eesti kultuuriloo os neidki, keda Kosega või selle kandi seovad vaid mõned aastad. Lähkumist on põhjustanud muidugi ka pealinna lähedus. 1891. a. sündis Alavere vallas Rookülas tulevane revolutsionäär Jaan Kreuks (1891—1923).

Lapsepõlve on veetnud ja Kuivajõe (Kose-Uuemõisa) ministeeriumikooli juhataja Johannes Lauristin (1899—1941), esimene Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimees.

1902—1905 oli Kose-Uuemõisa ministeeriumikooli juhatajaks kirjanik Ernst Peterson-Särgava, kelle romaan «Rahvavalgustaja» kirjandusteadlase Oskar Kuninga arvates valmis Kosel. Kooliõpetaja ametit pidas aastatel 1891—1903 Alavere ja Orus ka proosakirjanik Jakob Mändmets — Saaremaa rannajuttude autor. Kose kihelkonnas on sündinud Eesti omaaegne lavakuulus Theodor Altermann.

Alevikuks hakkas Kose kujunema 19. sajandi lõpul. Hoo-
gustus kultuurielu. Esimesed teated laulukooride kohta on 1870. aastast. Meeskoor võitis 1879. a. osa teisest üldlaulupeost Tartus ja äratas üksikult esinemas tähelepanu. 1881. a. asutati pasunakoor. 1892. a. asutati Kose Muusika Selts.

29. juulil 1907. aastal kutsuti Kose teemajja kokku Rahvahariduse Selts, mille esimesed peod korraldati 16. detsembril Uuemõisa koolimajas ja 26. detsembril endistes muusikaseltsi ruumides. Seltsi tegevus arenes edukalt Esimese maailmasõja alguseks. Igal aastal peeti 5—7 pidu ja 1—2 perekonnaõhtut, mille eeskavas olid harilikult kõne, muusika, ilulugemine ja näitemäng.

Pidusid ja näitemänge kor-

Alates 1959. a. on Balti liiduvabariikide esperantistidel tavaks suvepäevade läbiviimine, mis toimub külalisesinejate osavõtul. Need suvepäevad-laagrid toimuvad rahvusvahelise keele esperanto praktilise eesmärgil, mis ühendatakse sõpruse ja koostöö, aga ka kultuurivahetuse ja teadmiste laiendamise põhimõttega.

Käesolev kokkutulek, mis toimub Kosel, on järjekorras kahekümne teine. Ka sellest võtavad osa meie naabrite Läti, Leedu ja Leningradi esperantistide esindajad. Külalisi on kaugemaltki. Täiendatakse ühiselt keelealaseid teadmisi, treenitakse kõneoskust, kuulatakse loenguid, harrastatakse isetegevust, sõlmatakse uusi sõprussidemeid.

Et käesolev aasta on Suures Isamaasõjas saavutatud võidu juubeliaasta ja Moskvas toimus XII noorsoo- ja üliõpilasfestival, siis on kokkutuleku põhiteemad pühendatud nende sündmuste tähistamisele. Suure võidu aastapäevale oli pühendatud ka sportlaste-espe-

rantistide jalgrattamatk Tartust Kosele, kuhu saabus 3. augustil. Matkal osalejaid võeti vastu lilledega. Jalgratturid omakorda asetisid lilled Suures Isamaasõjas langenute mälestussambale.

Alates 1970. aastast on vabariigi esperantistid koostöövahekorras ENSV Looduskaitse Seltsiga. Esperantistide suvepäevade kavas on eriline tähelepanu looduskaitse aktuaalsetel küsimustel. Looduskaitse teemadel kuulatakse loenguid, külastatakse kohalikke loodusharuldusi, milleks Kosel on Tuhala karstiaala. 40. kutsekeskkoolis, mis on kokkutuleku baasiks, toimub looduskaitseplakati näitus. Põhiettekandega esines ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumi, Looduskaitse Valitsuse juhataja asetäitja E. Koljat.

Suvepäevad kestavad nädala lõpuni.
FERDINAND EISEN,
Nõukogude Esperantistide Assotsiatsiooni
Eesti osakonna esimees

● Kose sajandivahetusel.

raldati suvel peamiselt tolleaegses Preimeri aias. Trepil oli näitelava, eeskoda kasutati riietumise- ja jumeistamisruumina. Näitemüügi korjati ande külast. Peale lille-, õlle- ja korjatud andide müügi, olid peol veel mitmesugused lõbusused: loterii, jõuproovid, kaardimoor, õnneõngitsemine, õhusõit jm. Eeskavale järgnesid tants ja mängud. Pidude sissetulek läks seltsi kassasse.

Suvel peeti pidusid ka küünis või mõnes lagedamas metsatukas.

Talvel peamiselt uisutati. Suusatamist ei tuntud. Pirita jõe jää peeti uisuballe.

Isetegevuslik kultuuritöö oleks arenenud jõudsamalt, kui sellele poleks tsaarivalitsus takistusi teinud. Peokava tuli peensusteni esitada kreisi-ülemale kinnitamiseks, ära näidates ettekantavate lugemispalade, laulude ja isegi muusikapalade pealkirjad ja autorid. Kõne kohta tuli esitada kava. Tihti keelasid inspektorid ära koolimajades (näit. Uuemõisas ja Äksis) kõneõhtute ja pidude korraldamise. Kõigi takistuste kiuste suudeti palju teha. Lauluharjutustel Uuemõisa koolimajas (asus Kuivajõe) käidi Palverest, Ravilast, Koselt jm. Muusikakoor oli parimaid ümbruskonnas ja Kose loeti Rapla ning Kuusalu kõrval oma kultuuritaseme poolest parimaks Põhja-Eestis.

Edukale tegevusele andis Esimene maailmasõda tugeva hoobi. Pikast kolmeaastasest unest virgus selts aga täielikult 1918. aasta jooksul, mil liikmete arv tõusis 100-le.

Tähtsamaks ettevõtteks oli seltsile oma maja ehitamine. Juba 1907. aastast peale oli selts selles suhtes raskest olukorras. Esimeseks seltsimajaks üüriti Kose teemaja. Ruumid olid kitsad, seepärast hakati avaramaid otsima. 1909. a. sõlmiti leping Greenbergiga, kuid maja oli liiga nõrga konstruktsiooniga ja politsei tunnistas ruumid pidude korraldamiseks kõlbmatuks. 1912. a. üüriti ruumid Lõõra mõisast, 1915. a. Ristilt P. Rassilt. 1917. a. peale hakkas selts kasutama Kose Laenu- ja Hoiuühisuse uues majas asuvat väikest saali.

Enne mõisate võõrandamist kinkis Ravila mõisa omanik seltsile ehitusplatsi, kus 1919. a. ehitusega algust tehti. Et Kose Haridusselts oli ainuke elujõuline selts ümbruskonnas, otsustati ehitada avar maja, kuhu oleksid ära mahtunud ka Tarvitajate Ühisus ja teemaja. Kuid 20-ndatel aastatel tekkis pea igasse külasse oma selts, mis Kose Haridusseltsi nõrgestas. Nii hakkas suure maja ehitamine seltsile üle jõu käima. 1922. a. augustiks valmis saal, kuid teiste asutuste jaoks ruumide ehitamisest tuli loobuda. 1922. a. oli seltsimaja pidulik avamine.

1924. a. annetati Haridusseltsile Haridusministeeriumi poolt kinoaparaat, millele dünamo ja valgustusseade juurde muureti. Jõuallikaks kasutati algul O. Kruusemendi traktorit, kuid see läks väga kulukaks. 1927. aastal hakati dünamo käimapanemiseks kasutama A. Rosenbergi veskit.

Sajandi alguses tegutsesid Kose kihelkonnas Paunküla vallakooli raamatukogu ja Aleksandri (Triigi) valla ministeeriumikooli seltsi raamatukogu.

6. juulil 1908. a., kui Kosel avati raamatukogu, oli kogus 301 raamatut. Lugemine oli maksuline, seltsi liikmeile 50 kopikat aastas ja võõrastele 1 rbl. aastas.

Pikaajaliste revolutsiooniliste traditsioonide poolest on tuntud Kose-Uuemõisa. Ka Oktoobrirevolutsiooni päevil ei jäänud Kose-Uuemõisa teo-
mehed ja mõisatöölised võitlusest kõrvale. 1917. a. sügisel organiseeris Heinrich Teder (1889—1937) siin esimese Punakaardi salga Eestis. Punakaart loodi Kose-Uuemõisas 2. või 3. oktoobril. Tallinnast said punakaartlased 40 vintpüssi ja 10 000 padrunit, relvastunult asuti vallamaja üle võtma. Moodustati uus vallakomitee.

Mõisa varandus ja raha võeti samuti aktiga üle. Kui H. Teder Tallinna akti kinnitama sõitis, tundis Jaan Anvelt Kose-Uuemõisa kogemuste vastu suurt huvi. Ta sõitis vaatama, missuguses seisukorras mõis oli ja viibis Kose-Uuemõisas 2 päeva. Jaanuari teisel poolel

läks Heinrich Teder revolutsioonilise sõjakomitee käsutusse Tallinna. Hiljem võitles ta Kodusõjas ja aastail 1930—1935 töötas Smolnõis komandandina.

1918. aasta oktoobriks olid põrandaalused bolševistlikud organisatsioonid Eestis märgatavalt tugevnenud. Tallinna ja Narva kõrval tegutsesid bolševikud organiseeritult ka väiksemates keskustes, sealhulgas Kosel.

Kose alevikus elab praegu üle kahe tuhande inimese. Kose-Ristil asub teadusliku mööblitootmiskoondise «Standard» 4. tehhi, kelle põhitoodanguks on lastemööbel.

Tallinna Piimatoodete Kombinaadi Kose tehhis valmistatakse kodujuustu.

Tootmiskoondise «Polümeer» Kose jaoskonnas viimistletakse mänguasju.

Kosel asub ka silmkoeateljee ja uues teeninduspaviljonis (valmis 1972) töötavad rätsed, kleidiõmbleja, meeste- ja naistejuuksur, kosmeetik, maniküürija, fotograaf ja asub teeniduse kompleksvastuvõtupunkt.

Kosel on toiduainete, tööstuskaupade, majatarvete, mööbli- ja raamatukauplus.

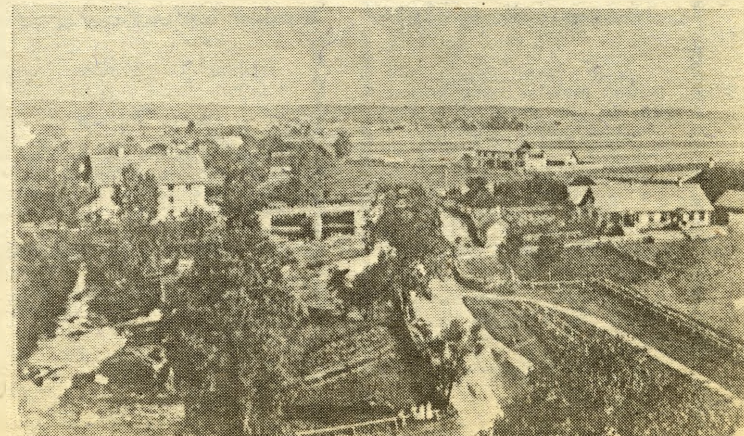
Kosel on jaoskonnahaigla, ambulatorium ja apteek.

Siin asub ka Vabariiklik Kose Tuberkuloosisanatoorium 150-le haiglele.

Kose lastepäevakodus jätkub kohti 140-le lapsele. Töötav Kose keskkool ja Kose lastemuusikakool.

1. septembril 1983. a. avas ukse Kose suurim ehitus — Kutsekeskkool nr. 40. 720 õpilast õpivad selles põllumehe ja maaehitaja ametit. Kolme aastaga saavad nad kätte keskkooli lõputunnistuse koos kvalifitseeritud oskustöölise päberitega. Peale õppekabinettide on koolis veel 5 laboratooriumi, kus toimub praktiline väljaõpe. Koolil on avar võimla. Avatakse lasketiir ja hiljem ujula. Spordi kõrval tegeldakse taidlusega (töötav oma orkester) ja teiste huvialaringide tööga. 400 kohaga aulad on käinud esinemas kooli šeff — ENSV Riiklik Noorsooteater, aga ka teised teatrikollektiivid. Kaks korda nädalas näidatakse saalis filme. Koolil on mugav ühiselamu. Sellel sügisel hakkab kool esimest aastat töötama täisvõimsusega.

Lehekülje koostasid MARJU VERK ja AHTO KALJUSAAR

● Vaade Kosele 1915. aastal.